

MITEN TUETAAN OPINNÄYTETÖIDEN AVAAMISTA?

Kesäkuussa 2024 julkaistu kansallinen opinnäytetöiden avoimen saatavuuden osalinjaus määrittelee toimenpiteitä, joilla opinnäytetöiden avaaminen mahdollistetaan. Toimenpiteet koskevat esimerkiksi avoimen lisenssin valitsemista, opinnäytteen liittyvien tutkimusaineistojen hallintaa sekä ohjaajien tukemista. Osa toimenpiteistä koskee erityisesti korkeakouluja ja niiden tukipalveluita.

Kaikki kotimaiset yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat allekirjoittaneet Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistuksen ja näin sitoutuneet toteuttamaan avointa tiedettä ja tutkimusta kansallisen avoimen tieteen koordinaation puitteissa sekä omassa toiminnassaan. Osana avoimuuden edistämistä valmistellaan koordinaation asiantuntijaryhmissä ja ohjausryhmässä kansallisia linjauksia eri avoimuuden osa-alueista.

Kesäkuussa 2024 julkaistiin [opinnäytetöiden avoimuutta käsittelevä osalinjaus](#). Osalinjauksen on luonnostellut kotimaisista asiantuntijoista koostunut työryhmä, jolla on monipuolista osaamista muun muassa ohjaamisesta, opettamisesta, julkaisemisesta, tutkimusaineistoista, avoimesta oppimisesta sekä näiden kaikkien tukemisesta ja yhdessä tekemisestä.

Opinnäytteiden moninaisuus tunnistettiin

Linjaustyössä pohdittiin laajasti kaikkia korkeakouluissa tehtäviä opinnäytteitä ja tunnistettiin niiden eroavaisuudet ja

monipuolisuus. Opinnäytteiden moninaisuus ja tulevaisuudessa ehkä vieläkin laajempi muotokirjo asetti linjaukselle kehykset. Käytännössä opinnäytteiden avaaminen rajoitettiin opinnäytetöiden arkistointikelpoisiin osiin. Avattavissa ovat siis ainakin opinnäytetöiden tekstiosat, mutta tekniikan kehittyessä muunkin muotoiset osat voivat tulla arkistointikelpoiksi. Rajaus antaa joustovaraa esimerkiksi opinnäytteisiin sisältyvien taiteellisten töiden ja tapahtumien osalta, sillä näiden avaaminen olisi usein käytännössä hyvin haastavaa.

Osalinjausta laatinut ryhmä myös korosti, että avoimuus on aina lähtökohtaisesti tekijän oma valinta, mutta organisaatioiden tulisi mahdollistaa avaaminen aina, jos tekijä niin valitsee. Näiden toimintakehysten sisällä asiantuntijaryhmä päätyikin lopulta tiivistämään yhden tavoitteen: Kaikki vuodesta 2025 eteenpäin hyväksytyt opinnäytetyöt ovat avoimesti saatavilla.

Julkisen ja avoimen ero

Korkeakoulujen opinnäytetyöt ovat lähtökohtaisesti julkisia. Opinnäyte-

Organisaatio: tuki avaamiseen tekijöille ja ohjaajille, mm. infra, koulutus ja resurssit avoimuusmaksuihin

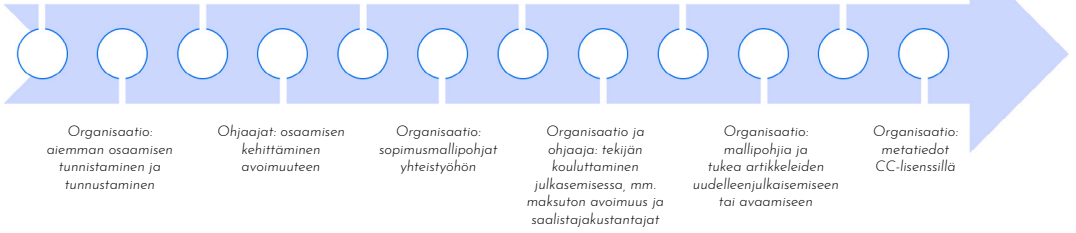
Organisaatio: ohjeistus vastuullisesta avaamisesta sekä suositus ja tuki CC-lisensseistä

Organisaatio: aineistonhallinnan tuki ja koulutus tekijälle ja ohjaajalle

Organisaatio: opinnäyttemallipohjat saavutettavia ja saavutettavuutta tukevia

Tekijä ja ohjaaja: FAIR-periaatteiden tuntemus ja käyttö

Organisaatio: julkaisuarkisto opinnäytteiden avaamiseen

Kuva 1: Osalinjauksessa määritellyt toimenpiteet

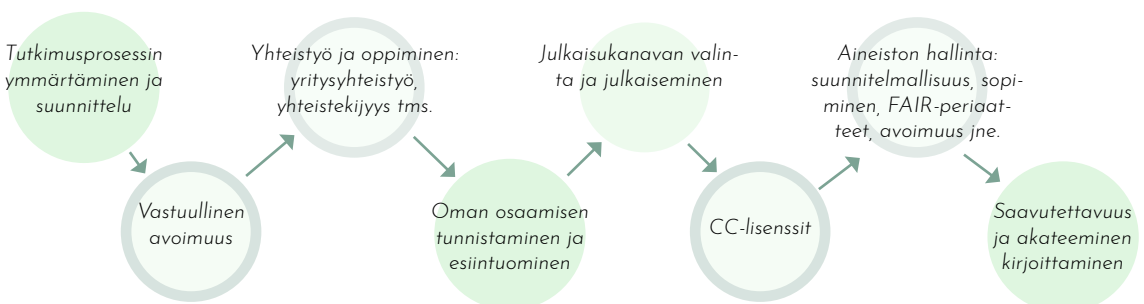
työn julkisuus tarkoittaa, että työn metatiedot ovat esillä ja opinnäytetyö on suoraan tai pyydettyä saatavilla. Usein tämä toteutuu korkeakoulukirjastojen tietokantojen kautta, sillä lukijat pääsevät tarkastelemaan niistä, mitä opinnäytteitä organisaatiossa on tehty, sekä tutkimaan niiden metatietoja.

Opinnäytetyön julkisuus ei vielä takaa sen avoimuutta, mikä tarkoittaa, että opinnäyte on maksutta saatavilla verkossa. Käytännössä avaaminen toteutetaan usein oman organisaation julkaisuarkistossa tai Theseuksessa, josta opinnäytteen metatiedot siirtyvät korkeakoulukirjaston tietokantaan. Kun opinnäyte avataan, tuotetaan sen metatiedot yleensä samanaikaisesti, jolloin opinnäytteestä tulee myös julkinen. On kuitenkin hyvä tunnistaa, mikä ero opinnäytteiden julkisuudella ja avoimuudella on, jotta ohjaajia ja opinnäytteen tekijöitä voi tukea mahdollisimman hyvin.

Opinnäytetyöt eivät ole lähtökohdaisesti julkaisuja. Poikkeuksen muodostavat väitöskirjat, jotka ovat aina opinnäytetöiden lisäksi myös tutkimusjulkaisuja. Muihinkin opinnäytteisiin, kuten artikkelimuotoisiin pro gradu -tutkielmiin, saattaa sisältyä julkaisuja.

Linjauksen toimenpiteet ja käytännön työ

Opinnäytetöiden avoimuuden osalinjaus määrittelee toimenpiteitä, joiden avulla pyritään täyttämään avoimuuden tavoite. Näin erityisesti korkeakoulujen tehtäviin kuuluu tarjota opinnäytetyön ohjaajille ja tekijöille tukea ja opastusta opinnäytetöiden vastuulliseen avaamiseen. Tukea ja opastusta tulee antaa esimerkiksi tekijänoikeuteen ja saavutettavuuteen liittyvissä kysymyksissä. Käytännössä tämän tehtävän toteuttavat yleensä korkeakoulujen tukipalvelut ja usein erityisesti tieteelliset kirjastot: (KUVA 1)

Kuva 2: Opinnäytetyön tekijän osaaminen ja tiedot

Organisaation toimet vaikuttavat siten myös tekijän osaamisen ja tietojen kehitykseen: (KUVA 2)

Esimerkkejä käytännön toimenpiteistä

Opinnäytetyön tekijä tarvitsee erityisesti tukea siihen, millaisen lisenssin hän valitsee, jos hän päättää avata oman opinnäytetyönsä. Jotta tekijä voi tehdä valinnan vastuullisesti ja täydessä ymmärryksessä, hänen täytyy olla vähintään tietoinen tavallisimmista eli Creative Commons -lisensseistä (CC). Tarvitaan siis ohjeistuksia, mitä oikeuksia tekijä eri CC-lisensseillä antaa teoksen käyttäjille ja miten kolmansien osapuolten oikeudet on huomioitava lisenssoinnissa. Lisenssin valitsemista saattavat helpottaa myös konkreettiset esimerkitapaukset, millä perusteella joidenkin opinnäytetöiden CC-lisenssit on valittu.

Ohjeistuksiakin tehokkaampi tapa tehdä CC-lisenssejä ymmärrettäväksi opinnäytetyön tekijöille on tuoda lisenssit pysyväksi osaksi korkeakoulujen arkea, jolloin opiskelijat ovat tottuneet kohtaamaan niitä opintojensa alusta saakka paitsi tutkimustuoksissa myös oman organisaation viestinnässä. Tällainen laajempi kulttuurinmuutos vaatii CC-lisenssien laaja-alaista omaksumista ja hyödyntämistä tutkimuksessa, opetuksessa ja koko korkeakoulun toiminnassa.

Opiskelijat kohtaavat lisenssejä tällä hetkellä tehdessään tiedonhankintaa ja löytäessään esimerkiksi lisensoituja jul-

kaisuja, tutkimusaineistoja ja oppimateriaaleja. Jotta he osaisivat hyödyntää näitä materiaaleja niissä olevan lisenssin mukaisesti, olisi heidän saatava tietoa CC-lisensioinnista jo opintojensa alusta saakka. Kyse on siis valmistautumisesta, opettamisesta ja oppimisesta sekä informaation kerrostamisesta aiemman tiedon päälle. Jos opiskelija kuulisi lisensioinnista ensi kertaa vasta opinnäytteen valmistumisen hetkellä, olisi lisenssin valinta haastavaa. CC-lisenssin käyttöä ei tulekaan opetella mitään yksittäistä hetkeä, vaan kaikkea tutkitun tiedon hyödyntämistä ja tekijänoikeuksien ymmärtämistä varten.

Sama pätee myös metatietoihin, sillä ilman metatietojen ymmärtämistä on hankalaa, ellei jopa mahdotonta löytää osuvia lähteitä omiin opintoihinsa ja opinnäytetyöhönsä. Sen vuoksi oman alan metatietokäytäntöjen tulisikin tulla tutuiksi jo opintojen edetessä, jotta tieteellisen tiedon ymmärtäminen voi perustua ja rakentua tieteelliseen tietoon. Opiskelijan on siis oltava tietoinen, miten tietoa hankkii ja miksi. Kun hän tottuu näkemään metatietoja tietokannoissa ja osaa yhdistää metatiedon käsitteen jopa eri alustoilla tehtävään tagaamiseen, ei opinnäytteen valmistumisen hetkellä ole vaikea löytää omaan opinnäytteeseen sopivia avainsanoja – parhaimmillaan opiskelija osaa poimia niitä sekä alansa ajan-kohtaisista termeistä että sanastoista.

Opinnäytetöiden avoimuus tuo haasteita sekä opinnäytetyön tekijälle että ohjaajalle. Korkeakoulujen tehtäväksi jää tarjota molemmille tukea

Muistilista organisaatiolle: varmistetaan ainakin nämä toimet

Tuki

- Vastuullinen avaaminen, esimerkiksi koulutusta ja ohjeita ohjaajille ja opiskelijoille ainakin seuraavista aiheista:
 - CC-lisenssit
 - Aineistohallinta
 - Saavutettavuus
 - Julkaiseminen, jos opinnäyte sisältää julkaisuja (esimerkiksi tutkimusartikkeleita)
- Mallipohjat
 - Saavutettava tekstipohja opinnäytteelle
 - Sopimukset
 - Yhteistekijyys
 - Yhteistyö: yritykset, tutkimuslaitokset jne.
 - Uudelleenjulkaisuluvat: opinnäytteet, jotka sisältävät julkaisuja, esim. artikkeleita

Infrastruktuuuri

- Julkaisuarkisto
- Muut oppimis- ja tutkimustuotokset, esim. portfoliot

Metatiedot CCO-lisenssillä: löydettävyys ja saatavuus.

ja opastusta opinnäytetöiden vastuulliseen avaamiseen, jolla huolehditaan riittävä osaaminen hyvästä tieteellisestä käytännöstä sekä sitä sivuavista laeista – saavutettavuusvaatimuksia unohtamatta. Useimmiten ohjaajan tehtäväksi jää varmistaa opiskelijan riittävä osaaminen, jolloin ohjaajalla tulee olla käytössään riittävät tukipalvelut.

Opinnäytetöihin sisältyvien aineistojen osalta korkeakoulujen tulee huolehtia, että opinnäytetöihin itseensä ei sisällytetä salassa pidettävää aineistoa, vaan se on tarvittaessa sijoitettava tausta- tai liitännäisaineistoksi. Tämän vuoksi on hyödyllistä laadituttaa opis-

kelijalla opinnäytetyön laajuuden edellyttämä aineistohallintasuunnitelma, jossa kiinnitetään erityisesti huomioita aineiston FAIR-periaatteisiin (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable) sekä säilyttämiseen ja tietosuojaan. Opinnäytetöissä voidaan hyödyntää olemassa olevia aineistoja, jolloin erityistä huomioita kannattaa kiinnittää aineistojen käyttöehtoihin. Korkeakoulujen tulisi tarjota ohjaajille esimerkiksi sopimusmallit, joita he voivat hyödyntää opinnäytetyöntekijän kanssa etenkin yritysyrityksessä tehtävien opinnäytetöiden ja niihin sisältyvien aineistojen kanssa. 💡

Kirjoittajat:

MARJO VALLITTU
Jyväskylän yliopisto
marjo.vallittu@jyu.fi

TOMI ROSTI
Itä-Suomen yliopisto
tomi.rosti@uef.fi

HANNA LAHDENPERÄ
Tieteellisten seurain valtuuskunta
hanna.lahdenpera@tsv.fi

ILMARI JAUHIAINEN
Tieteellisten seurain valtuuskunta
ilmari.jauhainen@tsv.fi